Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

Çağdaş Türk Resminde Göbeklitepe Hayvan Betimlemeleri

Selma ŞAHİN
selmasahin@osmaniye.edu.tr

Selma Şahin. "Çağdaş Türk Resminde Göbeklitepe Hayvan Betimlemeleri". ulakbilge, 99 (2026/2): s. 175–189. doi: 10.7816/ulakbilge-14-99-04

ÖZ

Bu araştırmada, Göbeklitepe T biçimli dikilitaşları üzerinde yer alan hayvan kabartmalarının, figürlerin anlamları ve bunların günümüz sanatçılarının eserlerindeki plastik etkileri incelenmiştir. Tarihin sıfır noktası olarak kabul edilen ve yaklaşık olarak günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen Göbeklitepe, hâlâ gizemini korumaya devam eden çok önemli bir kültürel mirasımızdır. Bu gizemli bölge, büyük tapınak mimarisi özelliği ile T biçimli dikilitaşların/stellerin üzerindeki simgesel, stilize hayvan ve insan kabartmaları ve dairesel yerleşim düzeniyle benzersiz bir yerleşkedir. Türk resim sanatının tarihsel sürecinde sanatçılar, yaşadıkları coğrafyadan ve onun zengin kültürel mirasından etkilenmişlerdir. Günümüz sanatçıları da Göbeklitepe arkeolojisinin gizeminden etkilenmişlerdir. Bu araştırmanın amacı, Göbeklitepe hayvan sembollerinin anlamlarının irdelenmesi ve günümüz sanatçılarının eserlerinde nasıl yorumlandığının analiz edilmesidir. Bu araştırma, nitel tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırma kapsamında 2022 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca desteklenen "Çağdaş Sanatta Göbeklitepe" Projesine eseri ile katılan sanatçıların eserleri incelenmiştir. Bu eserler arasından Göbeklitepe hayvan kabartmalarının ve figürlerinin yoğun olarak yorumlandığı beş eser seçilmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu İlham Enveroğlu, Şükran Pekmezci, Kadir Şişginoğlu, Semih Büyükkol ve Meliha Yılmaz oluşturmaktadır.
Elde edilen bulgular doğrultusunda, Göbeklitepe dikilitaşlarını süsleyen yırtıcı ve zehirli hayvanların terminolojik ve mitolojik anlamları olduğu tespit edilmiştir. Sanatçıların, güçlü gözlemleri ve karakteristik anlatım özelliklerine uygun olarak, bu sembolleri ve figürleri realist ya da soyut bir anlatım doğrultusunda estetik bir kaygıyla yorumladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Üretilen bu eserler, Göbeklitepe kültürel mirasının çağdaş sanattaki yansımalarının gelecek nesillere aktarımında somut birer veri oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe, Göbeklitepe Hayvan Betimleri, Çağdaş Türk Resmi

Giriş

Günümüzde insanlık tarihinin en önemli arkeolojik keşiflerinden birisi ve tarihin sıfır noktası olarak kabul edilen Göbeklitepe; tarihte ve arkeolojide "Bereketli Hilal" olarak tanımlanan, Fırat ve Dicle Nehirleri arasında yer alan bölgenin tam ortasında bulunmaktadır (Görsel 1). Bu bölgenin Bereketli Hilal olarak tanımlanmasının nedeni, yaşamın izlerinin hep bu bölgeden filizlenmiş olmasıdır. Genellikle bereketli toprakların bulunduğu bu bölgede pek çok medeniyet var olmuştur (Sepici, 2019, s. 41). Göbeklitepe, konum itibarıyla Kuzey Mezopotamya'da, Urfa şehrinin kuzeydoğusunda yer alan Harran Ovası'nın kuzeyindeki tepeliklere inşa edilmiş önemli bir yerleşim merkezidir (Özçelik, 2020, s. 19). Bu yerleşim merkezi, Schmidt'e göre, bölgede göçebe olarak yaşamlarını sürdüren toplulukların, ilk olarak dinî ve inanç amacı ile toplanmak için inşa ettikleri, bu amaçlarla bir araya gelerek törenler düzenledikleri ve daha sonra yine göçebe olarak yaşamlarını sürdürdükleri bir kült alanıydı (Ayhan ve Tüylüoğlu, 2021, s. 7). Bu kült alanı, Neolitik Çağ'ın başlangıcından itibaren, inanç sistemini, sanatını ve sembolizmini çok sayıda örnekle yansıtması nedeni ile günümüzde uygarlık tarihinde çok önemli bir buluntu yeri olarak ünlenmiştir (Özdoğan, 2008, s. 612). Yelken'e göre Göbeklitepe sadece ne arkeolojik bir kazı ne de antik bir kalıntı değildir. Göbeklitepe, 12.000 yıl öncesinden gelen bir sestir ve aynı zamanda da atalarımızın inancıdır. Göbeklitepe gök ve yeri buluşturarak, aynı zamanda onların arasında yaşayan bizleri de bütün olarak kucaklayan bir evrendir, hayat ağacıdır. İçinde Türk benliğinin ve Türk tarihinin zenginliklerini barındıran bir kurgandır. Göbeklitepe taş değil hayattır, toprak değil bedendir. Göbeklitepe sadece kabartma ve dikili taş alanı değil, aynı zamanda ruhtur (Yelken, 2019, s. 16). Tepecik'e göre ise:

> Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve M.Ö. 10000-8500 yıllarına tarihlenen Göbeklitepe, insanlık tarihinin önemli ve eşsiz arkeolojik bir sit alanıdır.

Makale Bilgisi:
Geliş: 1 Mart 2026 Düzeltme: 3 Ağustos 2026 Kabul: 30 Ağustos 2026

© 2026 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 lisansı ile yayımlanmıştır.

> Burayı tasarlayan insanların çanak ve çömlek üretmeden önce, dikili taşları ayağa kaldırarak ilk dikey tasarım özelliği taşıyan ve ihtiyaç amaçlı değil, ifade amaçlı olarak tasarım yapan, düşünceyi görsel ifadeye dönüştüren müthiş bir uygarlık eseridir. (Tepecik, 2022, s. 102)

Görsel 1: Göbeklitepe
Kaynak: Mediha Esmeray Fotoğraf Arşivi, 2026.

Göbeklitepe ilk kez, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri'nin Güneydoğu Anadolu Tarih öncesi Araştırmaları Karma Projesi çerçevesinde 1963 yılında gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmalarında bulunmuştur (Benedict, 1980, aktaran Türkcan, 2023, s. 126). Göbeklitepe'nin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait bir yerleşim yeri olabileceği 1994 yılında keşfedilmiştir. Günümüzde hâlen devam etmekte olan ilk kazı araştırmalarına, 1995 yılında Şanlıurfa Müzesi Müdürü Adnan Mısır ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Harald Hauptmann'ın başkanlığında, Almanya Heidelberg Üniversitesi Tarihöncesi Enstitüsü'nün ortak yürüttüğü proje ile başlanmıştır. 1995'ten itibaren Gürcütepe ve Göbeklitepe kazı ve araştırma projesinin alan yöneticiliğini sürdürmekte olan Klaus Schmidt, 2003'te Prof. Hauptmann'ın emekli olması nedeni ile, Göbeklitepe kazı başkanlığı görevini devralmıştır (Türkcan, 2023, ss. 126–127). 1983-1991 yılları arasında Klaus Schmidt başkanlığında yapılan kazı çalışmalarında, bu yerleşim bölgesinde henüz o yıllarda hiç kimsenin varlığını dahi tahmin edemeyeceği, özel bir yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bu yapı, gündelik yaşamın devam ettirildiği diğer yapılardan (konutlardan) çok farklı özelliklere sahipti. Yapının taş ile örülü duvarları, diğer yapıların duvarlarına göre çok kalındı. Yapının tabanı, kirecin değişik işlemlerden geçirilmesi ile "terazzo" denilen bir yöntem ile yapılmıştı. Yapının ortasına ise, girişin tam karşısına gelecek biçimde, iki adet "T" biçimli dikilitaş konulmuştu. Bu dikilitaşların üzerlerinde tıpkı, kolları ve elleri andıran çizimler vardı. Bu özelliklerinden dolayı bu dikilitaşlar, çok şematik insan biçimine benziyordu. Aynı özellikteki bu dikilitaşlardan daha küçük boyutlu olanlarından 12 tane de duvarların iç kısmına monte edilmiştir. Ancak daha sonra bunların bir kısmı yerinden çıkartılmıştır (Yelken, 2019, ss. 34–35). Bu kompleks yapı, 2018 yılı içerisinde UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır (Türkcan, 2023, ss. 126–127). Klaus Schmidt'e göre Göbeklitepe; kireç taşından stilize edilerek yapılmış, büyük boyutlu insan tasvirleri olarak nitelenen T biçimli dikilitaşlar, bunların üzerine kabartma tekniği ile yapılmış hayvan motifleri, çeşitli soyut sembollerini barındıran ilginç tapınak mimarisi ve bu sıra dışı özelliklerinden dolayı daha önce UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır (Başgelen, 2020). Göbeklitepe arkeolojik buluntularının büyüleyici etkisi, T biçimli dikilitaşları süsleyen hayvan kabartmalarının, çeşitli soyut sembollerin taşıdığı anlamlar ya da mesajlar, günümüz sanatçılarına ilham kaynağı olduğu düşünülebilir.

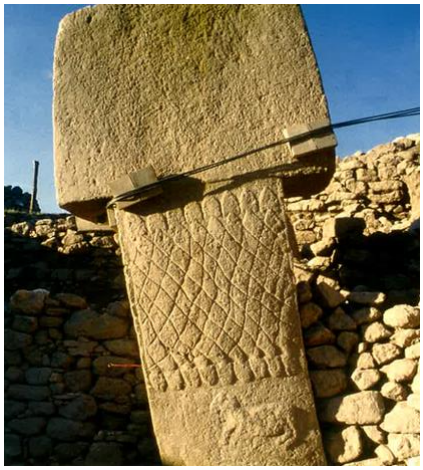
Bu araştırmanın temel amacı, Göbeklitepe'de keşfedilen T biçimli dikilitaşlar üzerindeki hayvan kabartmalarının sembolik anlamlarının irdelenmesi ve Göbeklitepe arkeolojik buluntuları ve sembollerinin sanatçı eserlerine nasıl yansıdığının analiz edilmesidir. Bu araştırma, Göbeklitepe arkeolojisine ilişkin kültürel mirasın, sanatçılar tarafından üretilen eserlerle gelecek nesillere önemli birer belge olması açısından önemlidir.

Göbeklitepe Dikilitaş Hayvan Betimlemeleri

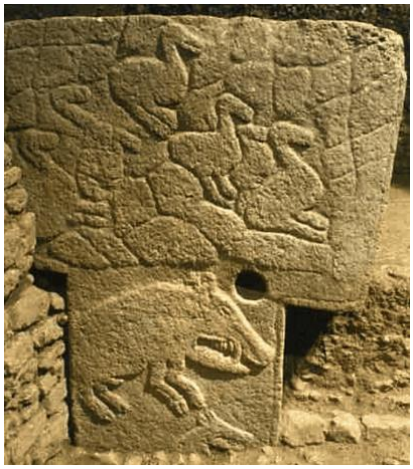
Göbeklitepe kazı çalışmalarında üç tabaka tespit edilmiştir. I. Tabaka, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem sonrasına; II. Tabaka, Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B (Orta PPNB) evrelerine; III. Tabaka ise büyük bir olasılıkla PPNA'nın geç evresine tarihlenmektedir (Schmidt, 2000, 2001, 2002, 2003, aktaran Türkcan, 2023, s. 127). III. Tabaka kült yapıları, A, B, C ve D yapıları şeklinde isimlendirilen yapılardan meydana gelmektedir. Bu yapıların isimlendirilmeleri, kazıların ilk başladığı dönemlerde payeler üzerinde yer alan kabartma tasvirlerdeki hâkim olan gruplara göre adlandırılmış olmasına karşın, daha sonra sistematik bir şekilde, A, B, C ve D yapıları olarak isimlendirilmişlerdir (Türkcan, 2023, ss. 132–133). Bu yapılar üzerinde memeliler (tilki, yaban domuzu, yabani boğa, büyük kedigillerden leopar, boz ayı, yaban koyunu, yaban eşeği, sırtlan), kuşlar (turna, su kuşları,

ördekler), böcekler ve sürüngenler (örümcek ve akrep, yılan) gibi kabartma tekniği ile yapılmış hayvan sembolleri bulunmaktadır.

A Yapısı'na "Yılanlı Dikilitaş Yapısı" denilmektedir. A yapısının merkezinde, diğer dikilitaşlardan daha büyük ve birbirine dönük, zengin betimlemeleri ile süslü iki dikilitaş bulunmaktadır. Dikilitaşların üzerinde çok sayıda hayvan kabartması yer almaktadır. Dikilitaş 1'in üzerinde ağ şeklinde örülmüş su yılanları ile bu yılan ağının altında ise koç olabilecek dört ayaklı bir hayvanın kabartması vardır (Görsel 2). Dikilitaş 2'nin üzerinde, üstte bir boğa, altında tilki, en altta da turna kabartmaları görülür (Görsel 4). Dikilitaş 3 ve 4'te ise herhangi bir kabartma bulunmamaktadır (Akdamar, 2025, ss. 50–52). III. Tabakanın B Yapısı "Tilkili Dikilitaş Yapısı" olarak da isimlendirilmektedir. Merkezî dikilitaşlar üzerinde tilki kabartması bulunmaktadır. B Yapısı'na ait dikilitaşlar 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15 ve 16 numaralı dikilitaşlardır. Dikilitaş 6'da yere bakmakta olan bir sürüngen ve onun hemen altında, yine yukarıdan aşağıya doğru süzülmekte olan bir yılan motifi vardır. Dikilitaş 10'da ise, tilki kabartmasının altında bir yaban domuzu ile üç köpek figürü bulunmaktadır. III. Tabakanın C Yapısı, "Erkek Yaban Domuzu Evi" olarak da bilinmektedir. Buradaki dikilitaşların üzerinde çok fazla yaban domuzu kabartması görülür. Merkez etrafında ise 9 dikilitaş bulunmakla birlikte, bu sayının daha da fazla olabileceği düşünülmektedir. Bunun nedeni, bazı dikilitaşların yerlerinden taşınmış olmasıdır. Dikilitaş 12'de (Görsel 3) yaban domuzu figürü üzerinde beş tane kuş motifi, onun altında da bir tilki motifi vardır. Aynı dikilitaş üzerinde, yuvarlak biçimli bir delik bulunmaktadır. Bu dikilitaşta kuşların yerleştirilme düzenleri, göç etmekte olan kuşların havada oluşturdukları şekillerle benzer özelliktedir.

Görsel 2: A Yapısı'ndaki birbirine dolanmış yılanların oluşturduğu örgünün betimlendiği 1 numaralı dikilitaş. Altında koç olabilecek dört ayaklı bir hayvan betimlenmiştir.

Görsel 3: C Yapısı'ndaki 12 numaralı dikilitaş. Baş kısmında ağ ya da kafes türü bir bezeğin önünde kuşlar, altta bir yaban domuzu ve tilki betimi.
Kaynak: Görsel 2, Schmidt (2007a, s. 113); Görsel 3, Schmidt (2007a, s. 108).

Dikilitaş 12'nin yanında, bir yaban domuzu heykeli bulunmuştur. III. Tabakanın D Yapısı, "Taş Çağı Hayvanat Bahçesi" ya da "Leylek Dikilitaşlı Yapı" olarak adlandırılmıştır. Tapınağın yapısı elips şeklindedir. D Tapınağını oluşturan dikilitaşların üzerinde, pek çok hayvan türüne ilişkin figür bulunmaktadır. Bu dikilitaşlardaki hayvan kabartma sahneleri, çoğunlukla grup olarak betimlenmiştir (Etli, 2016, ss. 81–82).

Göbeklitepe kazı başkanı Klaus Schmidt'e göre, burayı yapan insanlar farklı topluluklardan olup, buradaki kutsal alanları inşa etmek amacı ile, bazı mevsimlerde bir araya gelmişlerdir. Schmidt,

Göbeklitepe'deki hayvan ve geometrik tasvirlerin sayılarının bazı anıtsal yapılarda farklılaştığını tespit etmiştir. Örneğin A yapısında yılan, B yapısında tilki, C yapısında domuz tasvirlerinin sayısı öne çıkmaktadır. Bu hayvanlar, belirli bir grubun sembolü olarak düşünülmüş ve her bir yapının, başka bir grup tarafından inşa edilmiş olabileceğini düşündürmüştür (Akdamar, 2025, s. 36). Klaus Schmidt'e göre, bu tapınaklarda Neolitik Dönem şamanizminin birtakım ritüelleri yapılmış olabilir. Tapınakları meydana getiren dikilitaşlar üzerinde betimlenmiş olan hayvan motiflerinden; boğa, yılan, kurt, turna gibi hayvanlar, burada dinî ritüeli yapan erk hayvanları olabilir (Etli, 2016, ss. 160–161). Göbeklitepe'deki dikilitaşların yüzeylerini alçak ya da yüksek kabartma tekniği ile bezeyen bu çeşitli hayvan kabartmalarının bir kısmı, son derece gerçekçi bir üslupla işlenmiştir. Bunların arasında su kuşları, yaban domuzları, kurt, tilki, aslan, boğa, tavşan, kertenkele, yılan, akrep gibi her türlü hayvan bulunmaktadır. Bu betimlemelerin arasında özellikle saldırı durumunda, yandan görünen bir erkek aslan ile, dalgalı bir suyun içinde yüzen ördekler, o dönem sanatının en güzel örnekleri arasında sayılmaktadır (Özdoğan, 2008, s. 612). Göbeklitepe'de hayvan motiflerinin yanı sıra, Göbeklitepe sütunlarında anlamı henüz çözülemeyen çeşitli semboller de işlenmiştir. "Baklava" şekline benzeyen bir sembol, "7 Kuş" sembolü, "Üç sepet" sembolü bunlardan bazılarıdır. Bunun dışında Latin harfleri olan "H" ve "I"ya benzeyen semboller de bazı sütunlarda yer almaktadır (Etli, 2016, ss. 172–173).

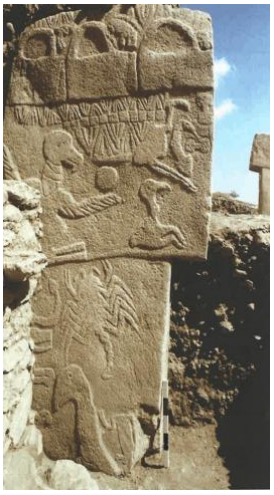
Bulgular ve Yorum

Göbeklitepe'nin T biçimli dikilitaşlarını süsleyen hayvan kabartmaları ve soyut figürler; bu kült yerini inşa eden, orada bir araya gelen insan toplulukları açısından bazı anlamları veya mesajları ifade etmektedir. Klaus Schmidt eserinde, Göbeklitepe'yi anlayabilmek için, önce hayvan sembollerinin yorumlanmasının gerekliliğini ifade etmiştir (Tüylüoğlu, 2021, s. 161). Tanım olarak sembol; "*Bir şeyi tanıtan, temsil eden biçim, alamet. Soyut bir fikri ifade eden timsal. Alegorinin sembolden farkı, sembolün soyut biçimli olmasıdır*" (Turani, 1993, s. 130). Sepici'ye göre ise sembol; "*Kendisinden başka birşeyi yansıtarak ya da temsil ederek görünür kılana işaret demektir. Bu işaret bir nesne, figür ya da sözcük şeklinde olabilir"* (Sepici, 2019, s. 68). Araştırmanın bu bölümünde Göbeklitepe T biçimli dikilitaşları üzerinde betimlenen hayvan kabartmalarının ve soyut figürlerin taşıdığı anlamlara/mesajlara, sanatçı eser analizleri üzerinden yer verilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında, sanatçılara ait toplam beş eserde, Göbeklitepe arkeolojik buluntularına ilişkin bulguların, hayvan betimlemelerinin, motiflerin, soyut figürlerin plastik yorumlamalarına ilişkin eser analizlerine yer verilmiştir. Araştırmada incelenen eserler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile 2022 yılında Siret Uyanık'ın proje yürütücülüğü ve koordinatörlüğünde gerçekleştirilen "Çağdaş Sanatta Göbeklitepe" Projesine eseri ile katılım sağlayan sanatçılardan; İlham Enveroğlu, Şükran Pekmezci, Meliha Yılmaz, Semih Büyükkol ve Kadir Şişginoğlu'nun proje kapsamında üretilen eserlerinden seçilmiştir.

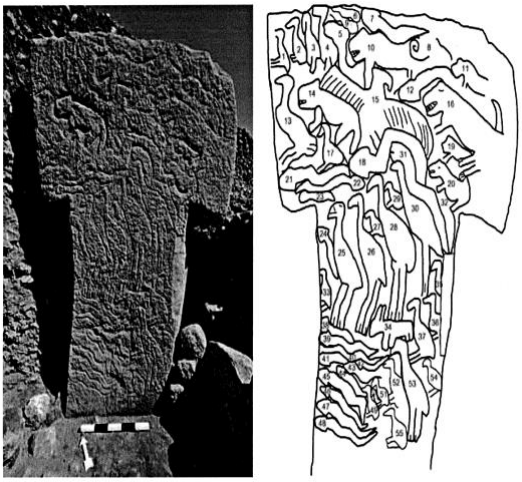
İlham Enveroğlu'nun Göbeklitepe Eser Analizi

Görsel 4: 2 numaralı dikilitaşta üstten alta doğru bir yaban sığırı (boğa), bir tilki ve bir turna betimi.

Görsel 5: 2006 kazı sezonu sırasında bulunan, D Yapısı'na ait 43 numaralı dikilitaş.

Görsel 6: Göbeklitepe halkını temsil eden T sütununun detaylı çizimi M.Ö. 10.000.
Kaynak: Görsel 4, Schmidt (2007a, s. 111); Görsel 5, Schmidt (2007b, s. 294); Görsel 6, Poikilia (t.y.).

Görsel 7: İlham Enveroğlu, "Taşların Sesi", 100x120 cm, tuval üzerine karışık teknik, 2022.
Kaynak: *Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe* (2022, s. 59).

İlham Enveroğlu'nun "Taşların Sesi" adlı eseri (Görsel 7), Göbeklitepe dikilitaşlarını süsleyen sembolik hayvan figürlerinin çağdaş bir yorumunu sunmaktadır. Sanatçı bu eserinde, Göbeklitepe'ye ait arkeolojik referansları kullanmak sureti ile, izleyiciye geçmişle günümüz arasında bir köprü kurmayı amaçlamıştır. Eserde, üç dikilitaş üzerinde bulunan stilize hayvan figürleri ve sembolleri kompoze edilmiştir. Kompozisyon yüzeyinin

sol tarafına Görsel 4'teki 2 numaralı dikilitaş betimlenmiştir. Eserde sarı renkli dikilitaş yüzeyinin başlık kısmına, siyah renkte bir tamga sembolü betimlenmiştir. Bu sembol, Luvilerin Tanrı olarak kullandıkları bir semboldür. Sembol aynı zamanda Avustralya'da, günümüzde yaşayan Aborjinler tarafından da kullanılmaktadır (Sepici, 2019, s. 185). Dikilitaş başlığının hemen altında bir boğa, ortada bir tilki ve onun altında da bir leylek ya da turna betimlemesi bulunmaktadır. Göbeklitepe hayvan betimlemelerinden tilki, boğa, yılan sembolleri tehlikeleri "kovucu bekçi" sembolleri olarak da düşünülebilir (Yelken, 2019, s. 57). Görseldeki boğa betimlemesi kafasını öne doğru eğmiş ve boynuzlarını yanlara uzatmış olarak betimlenmiştir. Başını öne doğru eğerek boynuzlarını yana doğru uzatması saldırı pozisyonunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda boğanın üstünlük ve hâkimiyet anlatımını da ifade etmektedir. Tilki ve kuş sembolünün üstünde yer alan yabani boğa sembolü ile, güçlü olanın en üstte yer alacağı düşüncesine işaret edilmektedir. Boğanın şans olarak görülmesinin yanı sıra güçlü sayılmasının temelinde, bazı topluluklarda toprakla ve tarımla ilişkilendirilmiş olması yatmaktadır. Tarım işlerinde boğayı kullanan insanlar onu güçlü görmekte ve aynı zamanda da saygı duymaktadırlar. Boğa sembolünün insanlara verdiği mesaj, güçlü olanın her zaman saldırıya açık olduğu ve güçlü oldukça diğer canlılar üzerinde hâkimiyet sağlayabileceğidir (İnceli ve Garip, 2021, ss. 133–134). Dikilitaşın altındaki "turna" motifinin, en eski dönemlerden itibaren estetik bir motif olarak sanatta kullanıldığı bilinmektedir. Su kuşu olan turna, genellikle Fırat-Dicle Vadisi'nde bulunur (Yelken, 2019, s. 55). Çoğunlukla bataklık, göl, ovalık, deniz gibi kıyı kenarlarında yaşarlar. Genel görünüşleri ile leyleği anımsatır. Uzun bacakları ve boynu ile, göçmen kuşları sınıfında yer alır. Turnaların gagaları, leyleklere nazaran daha küçüktür. Anadolu'nun bazı yerleşim yerlerinde, turnalara ilişkin yaygın inanışlar vardır. Turnalar, bereketin, saflığın, refahın, mutluluğun müjdeleyicisi olarak düşünülmesinin yanı sıra, aynı zamanda vefanın, temizliğin, sadakatin, özgürlüğün, sabrın ve onurun simgesi olarak da düşünülmektedir. Turnaların bu özelliklerinden dolayı, turna kuşlarına ve yuvalarına dokunulmaz, avlanmaz ve yemek olarak kabul edilmez. Anadolu'da turna avlayan kişilerin başlarından belanın eksik olmayacağına ve felaketlerin avcıların peşini bırakmayacağına yönelik inanışlar vardır (Sepici, 2019, ss. 188–189). İki numaralı dikilitaştaki turna betimlemesi incelendiğinde, anatomik açıdan kuşun bacaklarının garip bir şekilde bükülmüş olduğu görülür. Turna bu betimleme şekli ile; turna değil de turna kıyafeti giymiş bir şaman da olabilir. Tek eşli olarak yaşayan turnalar birlikte dans ederler. Turnaların bu özelliğinden dolayı, "tek eşli yaşam"a Göbeklitepe'de başlanmış olabileceği sonucunu çıkartan arkeologlar bulunmaktadır (Yelken, 2019, s. 55).

Kompozisyon yüzeyinin ortasına Görsel 5'teki D Yapısı'na ait dikilitaş betimlemeleri kompoze edilmiştir. Bu dikilitaş üzerinde, sepet, akbaba ve akrep betimlemeleri yer almaktadır. Sütunun üzerinde üç sepet, işlemeli bir alt fonun üzerinde durmaktadır. Sepetin sapının da süslemeli görünmesi ve Sümer sepetine benzemesi dikkat çekmektedir. Tarihsel anlamda ilk olarak Göbeklitepe'de karşımıza çıkan bu sepetin tarihsel yolculuğuna bakıldığında, kutsallık atfedilen figürlerin ellerinde bu sepeti taşıdıkları görülmektedir (Sepici, 2019, s. 175). Dikilitaş üzerinde sol kanadıyla yuvarlak bir cisim tutan akbaba, önündeki kuşlarla birlikte betimlenmiştir. Sembolik anlamda akbabanın diğer kuşlardan büyük ve keskin hatlarla çizilmiş olması, üstünlüğüne ve gücüne işaret etmektedir. Kanadındaki cismi önündeki diğer kuş türlerine sunar bir konumda olmasının, akbabanın cömertliğine vurgu yaptığı düşünülebilir (İnceli ve Garip, 2021, ss. 146–148). Gezgin'e (2014, aktaran İnceli ve Garip, 2021) göre akbaba sembolü olumlu ve olumsuz anlamlara gelebilmektedir. Bu durum toplum ve kültür yapısından kaynaklanmaktadır. Bazı toplumlarda akbabanın temsil ettiği anlam ölüm olurken, Lakoff ve Johnson'a (2005, aktaran İnceli ve Garip, 2021) göre kutsal bir hayvan olduğu için olumlu bir bakış açısıyla yorumlanabilmektedir (İnceli ve Garip, 2021, s. 148). Akrep ve örümcek sembolü incelendiğinde, Foster'a (2002, aktaran Adalı, 2021) göre toplum nezdinde akrep, zehriyle tehlikeli bir hayvan olarak görülmektedir. Aynı zamanda eski dönemlerde akrep zehrinden ilaç yapıldığı da bilinmektedir. Bu yönüyle büyü ve tıp metinlerinde önemli bir yeri vardır. Gilbert'e (2002, aktaran Adalı, 2021) göre akrepler, sadece zehirleriyle değil, aynı zamanda üreme ile doğurganlıkları ve eşlerini de tehdit eden anneler olarak tanınmıştır. Göbeklitepe'deki akreplerin Mezopotamya tasvirlerinde ölümcül ama aynı zamanda doğurgan olması dikkat çekicidir. Kendisinden sonraki medeniyetlere ilham kaynağı olup olmadığı tam bilinemezse de Göbeklitepe'de tasvir edilen akrep ve örümceklerin tarih öncesi dönemde insanlar üzerinde bir tür etki uyandırdığı düşünülebilir (Adalı, 2021, ss. 61–63). Kompozisyonun sağ tarafına ise Görsel 6'daki, Göbeklitepe halkını temsil eden T sütunundaki hayvan betimlemeleri kompoze edilmiştir. Bu dikilitaşın başlık kısmında çeşitli hayvanlar (domuz, kuşlar vb.) kompoze edilmiştir. Dikilitaşın gövdesinde ise, turnalar, yılanlar betimlenmiştir. Göbeklitepe'de en fazla rastlanılan figür, yılanlardır. Yılan; nefsin, kötü huyların ve aynı zamanda da yüksek bilincin de sembolüdür. Birçok mitolojide ve dinlerde geçen yılan; bazen yedi başlı, bazen ejderha ya da dev yaratıklara dönüşebilmektedir (Sepici, 2019, ss. 158, 160). Anadolu ve Mezopotamya tarihinde yılana tıbbi, edebi ve mitolojik anlamların yüklendiği örnekler bulunmaktadır. Foster'a (2002, aktaran Adalı, 2021) göre Mezopotamya'daki Asur-Babil büyü ve tıp metinlerinde yılan ve akrebin sokması, en büyük tıbbi sorunlardan birisidir (Adalı, 2021, s. 64). Yukarıdan da anlaşılacağı gibi İlham Enveroğlu'nun Görsel 7'deki eserinde, kompoze edilen üç dikilitaş üzerinde yer alan hayvan betimlemeleri ve soyut semboller, değişik ve oldukça zengin anlamlar ifade etmektedir.

İlham Enveroğlu'nun "Taşların Sesi" adlı eserinde sanatçının günümüz modern tekniklerini kullanarak Göbeklitepe'ye ait arkeolojik hayvan figürlerini çağdaş sanat anlamında yeniden yorumlaması, izleyiciyi arkeolojik ve sanatsal anlamda yeni bir keşfe götürmektedir. İlham Enveroğlu, eserine ilişkin şu yorumu yapmıştır:

> Eserde kullanılan Göbeklitepe'ye ait stilize edilmiş bu figürler, tarihsel anlamda ritüel ve dini semboller olarak bilinir. Eserde bu unsurların modern bir kompozisyon içinde kullanılması, bu sembollerin günümüz sanatına entegre edilmesi bağlamında önemli bir yaklaşımı temsil eder. Resmin genel kompozisyonu incelendiğinde, farklı renk katmanlarının bir arada kullanılması dikkat çekmektedir. Sarı, turuncu ve mavi gibi renkler, hem figürleri birbirinden ayırmakta hem de bu figürler arasında bir bağ kurmaktadır. Bu renkler aynı zamanda arkeolojik alanların doğal taş renklerini de çağrıştırarak eserin tarihsel derinliğini pekiştirmektedir. Resimde kullanılan hayvan figürleri arasında kuşlar, aslanlar ve çeşitli yırtıcı hayvanlar bulunmaktadır. Bu figürler, Göbekli Tepe'deki rölyeflerde bulunan hayvan figürlerine benzemekte ve bu eski uygarlığın dünyaya bakış açısını ve inanç sistemini sembolize etmektedir. (İ. Enveroğlu, kişisel görüşme, 19 Nisan 2026)

Sanatçı eserinde, hayvan betimlemelerini, bunların stilistik çizim karakterlerini ve tamgaları ön plana çıkartmak amacı ile seçtiği bu parçaları, çağdaş sanat teknikleri ile harmanlamıştır. Göbeklitepe arkeolojisine ilişkin güçlü gözlemlerini, renkler, biçimler, zengin doku etkileri ve estetik bir anlayışla yorumlayan sanatçı, bu arkeolojik bölgenin gizli sırlarını keşfetmeye çalışmıştır.

Şükran Pekmezci'nin Göbeklitepe Eser Analizi

Görsel 8: Göbeklitepe'de taş üzerinde tilki sembolü.

Görsel 9: Güneydeki aslanlı dikilitaş.
Kaynak: Görsel 8, Arkeofili (2016); Görsel 9, Schmidt (2007a, s. 110).

Görsel 10: Şükran Pekmezci, "Göbeklitepe Tarih Anıtları", 110x100 cm, tuval üzerine akrilik boya, 2022.
Kaynak: *Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe* (2022, s. 91).

Şükran Pekmezci'nin Görsel 10'daki "Göbeklitepe Tarih Anıtları" adlı eserinde, kompozisyon yüzeyi ikiye bölünmüştür. Neredeyse kompozisyonun 1/3'lük alanı gökyüzüne ayrılmıştır. Bu alana silüet hâlde, koyu renkte bir ağaç imgesi betimlenmiştir. Bu ağaç, Göbeklitepe'deki, altında yöre halkının toplanarak adaklar adadığı, kurbanlar kestiği, ziyaret edilen kutsal bir ağaçtır. Ağaç sembolü incelenecek olursa "yapraklarını döken ağaçlar, düzenli olarak her yıl sürgün vermek suretiyle yaparaklarını döktükleri için hayat döngüsünü temsil ederken, devamlı yeşil kalan ağaçlar ise, ölümsüzlüğü sembolize eder" (Gibson, 2013, s. 9). Ahmet Dalkıran, ağaç sembolünü şöyle yorumlamaktadır:

> Dini sistemlerin en önemli sembollerinden birisi, geçmişten günümüze kendisinde kutsalın tezahür ettiğine inanılan ağaçlar olmuştur. Canlılar aleminde doğumlar ölümleri, ölümler de doğumları izlemektedir. Yüzyıllardır sürekli devam ederek yaşamı sonsuz kılan bu döngüye, çoğu eski toplumda simge olarak ağacın seçildiği görülmektedir. Ağaçlar çok uzun yaşamalarıyla da uzun yaşamın simgesi olmuşlardır. Bu yönleri ile çoğu insanın sınırsız yaşama isteğinden ve ölümü kabul edemeyişlerinden kaynaklanan, öldükten sonra yeniden dirilme ihtiyacının da simgesi olarak kabul görmüşlerdir. Ağaçlar söz konusu özelliklerinden dolayı, insan hayatını temsil etmişlerdir. Böylece insanoğu kendisi ve ağaçlar arasında bir yakınlık hisstmiştir. Onlara saygı gösterip, dini törenlerin vazgeçilmez unsurları olarak etraflarında kurbanlar kesmiş ve onlar vasıtasıyla birçok dilekte bulunarak, bunların yerine getirileceğine inanmıştır. Bu nedenle ağaç; dünya kültüründe doğurganlığın, türemenin, ölümsüzlüğün, şansın, bereketin, sağlığın, hastalıktan kurtulmanın sembolü olarak görülmüştür. Yaratıcı ile iletişim, ağaç yoluyla kurulmuştur. (*Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe*, 2022, s. 103)

Eserin ön planına, neredeyse kompozisyonun yarısını kaplayacak bir alana, üzeri hayvan kabartmaları ile betimlenmiş üç dikilitaş kompoze edilmiştir. Kompozisyonun sol ön kısmında Görsel 8'deki tilkili dikilitaş üzerinde yer alan, tilki figürü betimlenmiştir. Göbeklitepe buluntuları arasında yılandan sonra en çok kullanılan kabartma, tilki figürüne aittir. Tilkinin sembolik anlamı "*yer altındaki kadim bilginin sahibi*"dir (Sepici, 2019, s. 96). İkonografik açıdan Yakın Doğu'da tilki, çok önemli olmamasına karşın; Sümer ve Babil hikâyelerinde tinsel bir dünyaya ait olarak görülür. Bu durumdan hareketle, tilki ile Göbeklitepe arasında tinsel bir bağlantının olduğu söylenebilir (Yelken, 2019, s. 62). Göbeklitepe sembollerinde kendisine yer bulan tilkinin esasında Mezopotamya'nın sonraki tarihî dönem medeniyetlerinde de önemli bir konuma sahip olduğu görülür. Benzer şekilde kurnazlığıyla öne çıkmasına karşın tanrılarla ilgili simgelerde de tilkiye verilen önem dikkat çekmektedir. Dolayısıyla eski medeniyetlerde tilkinin insanlar üzerinde etkisi olan bir hayvan olarak betimlendiği anlaşılmaktadır (Ayhan ve Tüylüoğlu, 2021, s. 47). Eserin ön orta kısmına Görsel 5'teki akbabalı dikilitaş kompoze edilmiştir. Eserin ön sağ bölümüne ise, Görsel 9'daki aslanlı dikilitaş betimlenmiştir. Dikilitaş üzerinde betimlenen aslan/leopar figürünün, dişlerini göstererek saldırı yapmaya hazır bir şekilde betimlenmiş olduğu görülmektedir. Uygarlıkların tarihsel sürecinde aslan/leopar betimlemelerine yer verildiği görülmektedir. Gunter'e (2002, aktaran Adalı, 2021) göre Anadolu sanatında iki yanı leopar ya da büyük kedigillerle çevrili

tanrıça şeması, Anadolu'daki köklü üç sanatsal figürden biri iken, Breniquet'ye (2002, aktaran Adalı, 2021) göre de Mezopotamya sanatında erken Sümer kent devletleri döneminde rahip-kralın büyük kedigillerle savaştığı, sarayında boğa başlı süslemeler kullandığı, koyun ile sığır beslediği sahneler mevcuttur. Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarında kendisine yer bulan leopar sembolünün Göbeklitepe'deki kullanımı dikkat çekmektedir. Leoparın vahşiliği, çevikliği ve hızı eski medeniyetlerde bu hayvana bir hayranlık duyulmasına yol açmış olabilir. Aynı şekilde kral ve tanrı tasvirlerinde kullanılmıştır (Adalı, 2021, ss. 52–53).

Şükran Pekmezci'nin Görsel 10'daki "Göbeklitepe Tarih Anıtları" adlı eserinde kompozisyonun üst bölümünde betimlenen ağaç figürü, silüet hâlinde ve yer yer lekesel detayları ile betimlenmiştir. Koyu leke etkisindeki ağaç figürünün zemininin kırmızı renkle boyanması, ağaca vurguyu sağlamıştır. Ağacın sol tarafında dalları arasından görünen yuvarlak güneş formunun turuncu olması, ağaç figürüne vurguyu daha da güçlendirmiştir. Eserde kullanılan kırmızı renk, gün doğumu/gün batımı/canlanma gibi sembolik anlamları da ifade edebilir. Gökyüzünün bu şiddetli kırmızısı, kompozisyonun ön planındaki T biçimli dikilitaş zeminlerine taşınmak sureti ile, kırmızı rengin renk ve leke dengesi sağlanmıştır. Dikilitaşların arka fonunda, koyu yeşil ve tonları kullanılmıştır. Böylece, açık renk ve leke değerinde; gri, sarı, yeşil ve tonlarının kullanıldığı dikilitaşlara vurgu yapılmıştır. Dikilitaşları süsleyen hayvan figürleri, Göbeklitepe dikilitaş rölyeflerinde bulunan hayvan figürlerine benzerliği açısından, realist bir anlatımla betimlenmiştir. Eserde kullanılan renklerde güçlü kontrastlıklar ve arkeolojik alanın doğal taş renklerine de bağlı kalınmıştır. Sanatçının bu eseri, sembolik figürleri, renkleri ve lekesel doku etkilerinin oluşturduğu estetik bir anlayışla yorumlanmıştır.

Kadir Şişginoğlu'nun Göbeklitepe Eser Analizi

Görsel 11: Kadir Şişginoğlu, "Göbeklitepe İmgeleri", 120x100 cm, tuval üzerine akrilik boya, 2022.
Kaynak: *Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe* (2022, s. 61).

Kadir Şişginoğlu'nun "Göbeklitepe İmgeleri" adlı bu eserinde Görsel 8'deki dikilitaş üzerinde yer alan "tilki" sembolü ile, Görsel 9'daki aslanlı dikilitaş üzerinde yer alan "aslan" sembolü betimlenmiştir. Kadir Şişginoğlu'nun Görsel 11'deki eseri, kompozisyon kurgusu bakımından incelendiğinde, eserin grafiksel bir kurgu düzeninde tasarlanmış olduğu görülmektedir. Sanatçı eseri hakkında şöyle yorum yapmıştır:

> Kompozisyon kurgusunda çok katmanlı grafiksel bölümleme yer yer saydamlık içeren zemin parçaları ile biri birine bağlanmıştır…Katmanlar arasındaki saydamlığın amacı 12 bin yıllık tarihsel derinliğin keşiflerini anlatan arkeolojik bulgulara dikkat çekmektir… Kazdıkça yeni bulgulara ulaşılması arkeolojik katmanların ne kadar önemli gösteriyor…Bölgenin inanılmaz düzeyde tarihsel ve arkeolojik keşfe açık olması resmin üst tarafından karanlık bir arka zeminden aşağıya doğru aydınlık bir zeminle anlatılır… Resmin merkezinde T taş üzerinde tilki imgesi taşın üzerindeki konumu ile canlandırılmıştır. Alt bölümde yer alan bant üzerinde tekrar aslan figürü de yine T taşlar üzerinde bulunan önemli figürlerden biridir…İmgeler kendi konumlarına uygun anlatılırken resmin kurgusunda çağdaş resmin derinliksiz anlatım dili kullanılmıştır. Renk olarak bölgesel ve yerel coğrafyanın

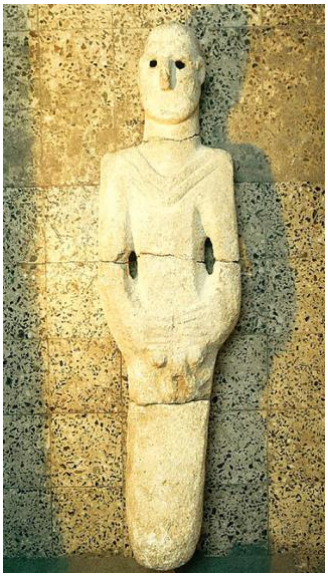
> toprak gurubu renkleri tercih edilmiştir…Karanlık bilinmeyen arkeolojik alanlar koyu kahverengi ile gizemli bir alana dönüştürülmüş, açık kahve, turuncu sarı, krem, kırmızı renkler spontan renk lekeleri ve oluşturduğu doku ile birlikte ritmik örüntü oluşturulmuştur. (K. Şişginoğlu, kişisel görüşme, 19 Nisan 2026)

Sanatçı eserinde genel olarak, Göbeklitepe "T" tipi dikilitaşlarını süsleyen tilki ve aslan imgelerini, kendi plastik anlatım dili ile stilize ve grafiksel bir kompozisyon düzeni içerisinde yorumlamıştır. Eserde üst üste bindirilmiş dikilitaş formunun arka fonu koyu leke etkisinde bırakılmıştır. Bu durum, açık renk ve leke etkisinde boya katmanlarının oluşturduğu dikilitaşları ön plana çıkartmış ve bu dikilitaş üzerinde betimlenen tilki sembolü realist rölyef etkisini vermiştir. Kompozisyonun alt bölümünde ince dikdörtgen bir çizgi üzerine, stilize edilmiş aslan figürleri, birim tekrarı oluşturacak şekilde kompoze edilmişlerdir. Sanatçı Göbeklitepe'ye ait güçlü gözlemlerini, grafiksel kurgulu kompozisyon düzeninde, estetik bir anlatım kaygısı ile yorumlamıştır.

Semih Büyükkol'un Göbeklitepe Eser Analizi

Görsel 12: Semih Büyükkol, "Göbeklitepe", 100x100 cm, tuval üzerine akrilik boya, 2022.

Görsel 13: "Urfa Heykeli".
Kaynak: Görsel 12, *Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe* (2022, s. 83); Görsel 13, Çelik (2007, s. 136), fotoğraf: Gökhan Tan (Atlas Dergisi).

Semih Büyükkol'un "Göbeklitepe" adlı eserinde (Görsel 12), Göbeklitepe'nin T şeklindeki dikilitaşlarını süsleyen çok sayıda vahşi ve ürkütücü hayvan betimlemeleriyle birlikte kompozisyon merkezini kaplayan "Urfa Adamı" heykeli (Görsel 13) kompoze edilmiştir. Şanlıurfa'da bir kazı sırasında bulunan ve dünyanın gerçek boyutlardaki en eski insan heykeli olduğu düşünülen "Urfa Adamı"nın ağzı yoktur. Bu heykelin ağzının bulunmamasına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Sepici'ye (2019, s. 107) göre heykeli yapanlar, göğsünde

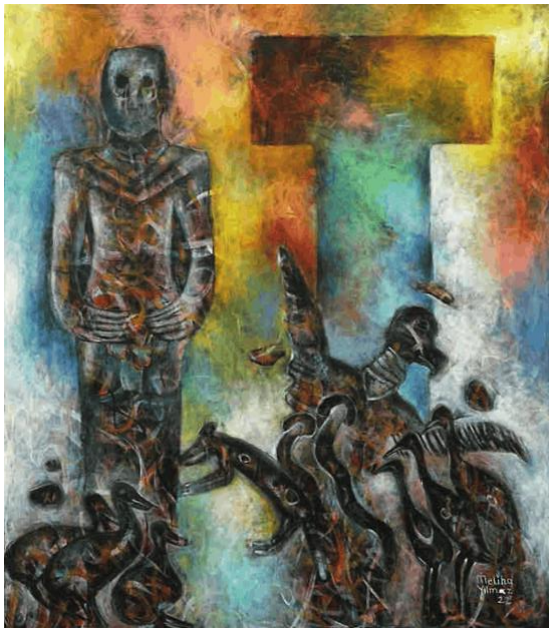
seçkinlik ifade eden kolyesiyle, gözlerindeki obsidyen taşıyla, ellerini göbek hizasında birleştirmiş, vakar duruşlu dudaksız bir heykelle, 11.500 yıl öncesinden susmanın kemal olduğunu anlatmışlardır. Schmidt'e göre ise, bu heykel kutsal bir amaç için yapılmış olabilir. Urfa Adamı'nın ağzı yoktur ve bu durum şöyle açıklanabilir: Kutsal yerlerde yüksek sesle konuşulması ve bağırılması, Tanrı'ya saygısızlık olarak değerlendirilir. Dualar bile sessiz ve fısıltı hâlinde okunur. Dolayısıyla bu heykel aracılığıyla, tapınağa gelenlere "Sessiz olun!" mesajı verilmeye çalışılmış olabilir. İkinci tez olarak da Türklerde kişinin ölüm esnasında verilen son nefesi, insanın bir nefesle yaratılmış olması inancından dolayı kutsal sayılmaktadır. Heykelin ağzının bulunmaması ile, son nefesin dışarı çıkmasının önlenmesi ve bu şekliyle de ölümsüzlüğün betimlenmesi amaçlanmış olabilir (Yelken, 2019, s. 134).

Semih Büyükkol'un eseri plastik açıdan incelendiğinde; eserde kare kurgulu kompozisyonun fonunu oluşturan koyu leke üzerine mavi ve lacivert renk tonlarının oluşturduğu, dekupe bir formu oluşturan, çok sayıdaki hayvan betimlemeleri kompoze edilmiştir. Kompozisyon zemininin koyu leke olması, hayvan betimlemelerini renk kontrastlıkları açısından daha vurgulu hâle getirmiştir. Bu hayvan betimlemeleri, sanatçının akrilik boya ve fırçanın teknik kullanımındaki plastik anlatımı ile realist doku etkisindedir. Mavi ve mor tonları kullanılarak dekupe düzeni ile betimlenen hayvan motiflerinin ortasına, kompoze edilen Urfa Adamı heykeli, realist form ve renk anlayışı ile eserde yine güçlü renk kontrastı ile ön plana çıkmaktadır. Sanatçı eseri hakkında şöyle yorum yapmıştır:

> Göbeklitepe buluntularının yorumlandığı bu eserde; insanlık tarihinin sonsuz gizemli derinliği siyah renkle temsil edilmektedir. Geri planda tarihin kaosunu simgeleyen yoğun renk katmanlarının oluşturduğu soyut düzenlemede hayvan sembolleri yer almakta ve Urfa Adamı figürünün realist yorumundaki kontrastlık, figürü ön plana çıkartmaktadır. (*Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe*, 2022, s. 113)

Sanatçının bu eseri, Göbeklitepe buluntularının; soyut ve realist anlatımı, sıcak-soğuk renk etkisinin oluşturduğu güçlü kontrastlıklar, ayrıca akrilik boya katmanlarının fırça darbeleri ile elde edilmiş gerçek doku etkileri ile plastik açıdan zengin görsel bir anlatım dili sunmaktadır.

Meliha Yılmaz'ın Göbeklitepe Eser Analizi

Görsel 14: Meliha Yılmaz, "Ard-ışık gizem/Göbeklitepe'den", 120x100 cm, tuval üzerine akrilik boya, 2022.
Kaynak: *Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe* (2022, s. 67).

Meliha Yılmaz eserlerinde, dağların doruklarında binlerce yıl öncesinden başlayan Türk tarihi ve kültürünün izlerinden yararlanmaktadır. Sanatçı, kayalardaki petrogliflerin figüratif unsurlarını tuval yüzeyine aktarırken aynı zamanda onları, resim sanatının diğer unsurları ile de bütünleştirerek çağdaş bir sanat anlayışı ile yorumlar (*Çağdaş Sanatta Göbekli Tepe*, 2022, s. 66). Sanatçının "Ard-ışık gizem/Göbeklitepe'den" adlı eserinde (Görsel 14), kompozisyonun sol tarafına "Urfa Adamı" heykeli, sağ arka tarafta T biçimli stilize edilmiş dikilitaş silüeti ve kompozisyonun ön tarafında ise, Göbeklitepe hayvan sembolleri (akbaba, tilki, yılanlar, turnalar vb.) kompoze edilmiştir. Sanatçının eseri plastik açıdan incelendiğinde, katmanlı bir kompozisyon anlayışı dikkatleri çeker. Abdulkerim Turkaya, sanatçının eserini şöyle yorumlamıştır:

> Eserin ön planında otomatist fırça darbeleriyle biçimlendirilmiş zoomorfik ve antropomorfik figürler, ikinci planda bu figürlerin önemli bir kısmını kapsayan geometrik bir

> plan, fonda ise yumuşak lekesel canlı renk geçişlerinin yer yer geometrik yüzeye taşarak genele yayıldığı bir kompozisyon söz konusudur. Çizgisel unsurlar, eserde yer alan motiflere dair tekrarlarıyla içeriksel anlatımı ve plastik etkiyi güçlendirmektedir. Resme ilk bakıldığında sağ tarafta sanatçının diğer eserlerinde de sıkça karşılaştığımız T biçimli anıtsal taş sütun göze çarpmaktadır. Hemen onun altında akbaba/kartal figürü, üç tane turna, iki tane yukarı doğu kıvrımlı kesif yılan ve hemen yanında da bir tilki figürü yer almaktadır. Sağ tarafta ise Urfa Adamı ve onun alt tarafında da üç tane dodo kuşu figürü yer almaktadır. Ağırlıklı olarak kırmızı, sarı, turuncu ve mavi renkten oluşan zemin üzerine siyah, beyaz ve grilerle oluşturulmuş figürler görülmektedir. Resimde yoğun olarak gri renk tonları içinde pastel renkler kullanılmıştır. Sanatçının ağırlıklı kullandığı koyu tonlar genelde figürleri ön plana çıkarırken, içlerinde şeritler halinde kullandığı karışık pastel renkler akıcı bir hareket izlenimi bırakmıştır. Sanatçı resimde zoomorfik ve antropomorfik figürlerinin konumlandırıldığı ve lekesel renk geçişleri ile gizemli bir atmosfer oluşturmuştur. Eski insan topluluklarının dini ritüelleri bağlamında dönemin inanç sisteminin yansıtıldığı da görülen eserde, ayrıca o dönem kültürünün önemli bir unsuru olan birçok hayvan (akbaba, kartal, turna, tilki, yılan, dodo kuşu vb.) figürü de etkili bir dinamizmle resmedilmiştir. (Turkaya, 2024, s. 57)

Eserde, figürlerin arka fonunda kullanılan renkler; sarı, kırmızı, turuncu, mavi ve tonlarının birbirine kaynaştırılması ile elde edilen yumuşak renk geçişleri oluşturulmuştur. Renklerin yüzeysel leke geçişlerinin oluşturduğu bu etkiler, aynı zamanda esere plastik açıdan doku etkileri oluşturmuştur. Arka fonda kullanılan bu yumuşak renk etkileri, aynı zamanda esere derinlik de kazandırmıştır. Bu arka fon üzerine kompoze edilen Göbeklitepe figür ve hayvan sembolleri, koyu leke etkisindeki renk konturlarının oluşturduğu hacimli formları ile, stilize edilmiştir. Eserde, renk kontrastlıklarının ve renkli çizgisel anlatımın oluşturduğu yoğun doku etkileri hâkimdir. Sanatçı eserinde, kendine özgü çağdaş plastik anlatımıyla Göbeklitepe arkeolojisini oluşturan sembol ve figürlerin gizemli yolculuğunu keşfetmeye çalışmıştır.

Sonuç

Göbeklitepe, günümüzde insanlık tarihinin kaderini değiştiren ve sırları hâlen çözülmeyi bekleyen gizemli bir arkeolojik yerleşim alanıdır. UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınan bu yerleşim alanının T biçimli anıtsal dikilitaşları/stelleri üzerinde yer alan stilize hayvan sembollerinin terminolojik, arkeolojik ve mitolojik anlamları bulunmaktadır. Bu araştırmada Göbeklitepe dikilitaş hayvan sembollerinin, nerelerde kullanıldığı, toplumların söz konusu sembollere yüklediği anlamlar ve çağrışımlar üzerine odaklanılmıştır. Bu hayvan sembollerinin önemli bir kısmı, genel görünümleriyle ürkütücü, vahşi, koruyucu anlamlara ve görünümlere sahiptir.

Göbeklitepe arkeolojisini oluşturan T biçimli dikilitaşlar ve üzerlerindeki hayvan kabartmalarına ilişkin sembollerin gizemi, günümüz sanatçılarına ilham kaynağı olmuştur. Göbeklitepe'de bulunanlar sayesinde 12 bin yıl önceki bilinen tarih ve kökenin yeniden yazılması, buluntularda görünen güçlü sembolizm ve doğa ilişkisi, konu ile ilgili medyadaki haberler ve disiplinler arası bakış açısı, sanatçıların bu konuya ilişkin farkındalık geliştirmelerine ve konunun popülaritesinden dolayı çalışma alanlarında yer vermelerine sebebiyet vermiştir. Araştırma kapsamında incelenen beş sanatçıya ait beş eserde, sanatçıların dikilitaşlardaki yırtıcı ve zehirli hayvan kabartmalarının karakteristik özelliklerini, güçlü gözlemlerine dayanarak gerçekçi ve soyutlamacı bir anlayışla yorumladıkları görülmüştür. Benzer dikilitaşları ve bunlara ait hayvan sembollerini, figürleri yorumlayan sanatçıların eserlerinde, çağın teknik ve plastik anlatımları ile farklı üslup özellikleri görülmüştür. İncelenen eserlerde, arkeolojik bölgenin ve taşların doğal renklerine bağlı kalınırken, kontrastlıkların oluşturduğu güçlü etkiler tespit edilmiştir.

Kaynakça

Adalı, S. F. (2021). Göbeklitepe'deki hayvanların Eski Anadolu ve Mezopotamya'da tasvirleri. V. Ayhan ve E. Tüylüoğlu (Ed.), *Göbeklitepe ve semboller* içinde. Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Akdamar, A. (2025). *Göbeklitepe: İnsanlık tarihinin en önemli arkeolojik keşiflerinden biri*. Korpus Kültür Sanat Yayıncılık.

Arkeofili. (2016, 18 Eylül). *Göbekli Tepe ile ilgili tüm merak ettikleriniz: Jens Notroff röportajı*. https://arkeofili.com/gobekli-tepe-ile-ilgili-tum-merak-etttikleriniz-jens-notroff-roportaji/

Ayhan, V. ve Tüylüoğlu, E. (2021). Göbeklitepe'yi anlamak: Göbeklitepe'de yer alan sembollerin arkeolojik, tarihsel, dinsel ve günümüzdeki kullanımları yönünden incelenmesi. V. Ayhan ve E. Tüylüoğlu (Ed.), *Göbeklitepe ve semboller* içinde. Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Başgelen, N. (2020). *Nevalı Çori / Veba Vadisi'nden Göbekli Tepe'nin dilek ağacına Klaus Schmidt*. Aktüel Arkeoloji. https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/klaus-schmidt

Çağdaş sanatta Göbekli Tepe: Resim-heykel-seramik sergisi [Sergi kataloğu]. (2022). S. Uyanık (Proje Koordinatörü). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı katkılarıyla hazırlanmıştır. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, 20 Ekim–3 Kasım 2022.

Çelik, B. (2007). Göbekli Tepe. M. Özdoğan ve N. Başgelen (Ed.), *Anadolu'da uygarlığın doğuşu ve Avrupa'ya yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem, yeni kazılar, yeni bulgular* içinde. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Etli, Ö. B. (2016). *Göbekli Tepe ve Ön-Türkler: Şamanların gökyüzü tapınağı*. Gece Kitaplığı.

Gibson, C. (2013). *Semboller nasıl okunur? Resimli sembol okuma rehberi* (C. Alpan, Çev.). Yem Yayın.

İnceli, P. ve Garip, S. (2021). Bir iletişim yöntemi olarak semboller ve Göbeklitepe'de yer alan hayvan sembollerinin göstergebilimsel çözümlemesi. V. Ayhan ve E. Tüylüoğlu (Ed.), *Göbeklitepe ve semboller* içinde. Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Özçelik, C. (2020). *Göbeklitepe: Öteki dünyaya açılan kapının şifreleri*. Kalkedon Yayınları.

Özdoğan, M. (2008). Göbeklitepe. *Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi* içinde. YEM Yayın.

Poikilia. (t.y.). *20. Hidden object pictures*. 30 Ağustos 2026 tarihinde http://www.poikilia.eu/20-hidden-object-pictures/ adresinden erişildi.

Schmidt, K. (2007a). Göbekli Tepe. M. Özdoğan ve N. Başgelen (Ed.), *Anadolu'da uygarlığın doğuşu ve Avrupa'ya yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem, yeni kazılar, yeni bulgular* içinde. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Schmidt, K. (2007b). *Taş Çağı avcılarının gizemli kutsal alanı Göbekli Tepe: Eski tapınağı yapanlar* (R. Aslan, Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sepici, L. (2019). *Kadim uygarlık Göbekli Tepe*. My Matbaacılık.

Tepecik, A. (2022). İnsanlık tarihinin miladı, Göbeklitepe. S. Uyanık (Proje Koordinatörü), *Çağdaş sanatta Göbekli Tepe: Resim-heykel-seramik sergisi* [Sergi kataloğu] içinde. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi.

Turani, A. (1993). *Sanat terimleri sözlüğü*. Remzi Kitabevi.

Turkaya, A. (2024). Tarihin sıfır noktası Göbekli Tepe arkeolojik buluntularının Meliha Yılmaz'ın eserlerine yansıması. *ERKİN Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 39–64. https://dergipark.org.tr/tr/pub/erkin/article/1474790

Türkcan, A. U. (2023). *Tanrıları taştandı: Yukarı Mezopotamya Neolitik Çağ anıtsal kült yapıları ve gelişimi*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tüylüoğlu, E. (2021). Göbeklitepe'deki hayvan sembollerinin günümüzdeki kullanımları ve tasvirleri. V. Ayhan ve E. Tüylüoğlu (Ed.), *Göbeklitepe ve semboller* içinde. Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Yelken, M. K. (2019). *Her yönü ile Göbeklitepe*. Gece Kitaplığı.

Extended Abstract

Introduction

Göbeklitepe, situated near Şanlıurfa in the region known as the Fertile Crescent, is regarded as one of the most important archaeological discoveries in human history and has been called the "zero point of history." Dated to approximately 12,000 years before the present, the site is distinguished by its monumental temple architecture, by the symbolic and stylized animal and human reliefs on its T-shaped megaliths (stelae), and by its circular layout. According to Klaus Schmidt, it was a cult site at which nomadic communities gathered for religious ceremonies. The site was inscribed on the UNESCO World Heritage List in 2018.

Throughout the history of Turkish painting, artists have drawn on the geography in which they live and on its cultural heritage, and the animal reliefs and abstract symbols of Göbeklitepe have become a source of inspiration for contemporary artists. The study therefore aims to examine the symbolic meanings of the animal reliefs on the T-shaped megaliths and to analyze how these archaeological finds and symbols are reflected in the works of contemporary painters. Its significance lies in the value of such works as documents that transmit the cultural heritage of Göbeklitepe to future generations.

Method

The research is a descriptive study designed in the qualitative survey model. The works of artists who participated in the "Göbeklitepe in Contemporary Art" project, supported by the Ministry of Culture and Tourism and coordinated by Siret Uyanık in 2022, were reviewed, and five paintings in which the animal reliefs and figures of Göbeklitepe are interpreted most intensively were selected. The sample consists of works by İlham Enveroğlu, Şükran Pekmezci, Kadir Şişginoğlu, Semih Büyükkol and Meliha Yılmaz. The meanings of the animal symbols are drawn from the literature, and each painting is analyzed for the figures it takes up, its composition, color and texture. The analyses also draw on the exhibition catalogue, on personal interviews with Enveroğlu and Şişginoğlu, and on a published analysis of Yılmaz's painting.

Findings

Three layers have been identified at Göbeklitepe, and the cult buildings of Layer III are designated Enclosures A, B, C and D. Enclosure A is known as the "Snake Pillar Building," B as the "Fox Pillar Building," C as the house of the wild boar, and D as the "Stone Age zoo" or the "Stork Pillar Building." The reliefs depict mammals (fox, wild boar, wild bull, leopard, brown bear, wild sheep, wild ass, hyena), birds (crane, waterfowl, ducks), arthropods and reptiles (spider, scorpion, snake). According to Schmidt, the predominance of snakes in A, foxes in B and boars in C suggests that these animals symbolized particular groups and that each enclosure may have been built by a different group.

İlham Enveroğlu's "Taşların Sesi" (The Voice of the Stones, mixed media on canvas) composes three megaliths. The first reproduces Pillar 2, with a bull, a fox and a crane below a tamga sign; the bull, with its lowered head and extended horns, is read as an image of attack, superiority and dominance, and the fox, bull and snake may be considered guardian symbols that ward off danger. The crane, associated in Anatolian belief with abundance, purity and loyalty, may also represent a shaman in crane costume, given its oddly bent legs. The second megalith, Pillar 43 of Enclosure D, bears baskets, a vulture, read as a sign of superiority, power and generosity, and a scorpion, regarded as dangerous yet associated with medicine and fertility; the third bears snakes, the figure most frequently encountered at Göbeklitepe.

Şükran Pekmezci's "Göbeklitepe Tarih Anıtları" (Göbeklitepe Historical Monuments, acrylic on canvas) places in a red sky the silhouette of the sacred tree at Göbeklitepe at which local people make offerings, a symbol of the cycle of life and of immortality, and in the foreground three megaliths bearing the fox, read as the owner of ancient underground knowledge, the vulture, and a lion or leopard ready to attack. The animal figures are rendered realistically, with strong contrasts and colors bound to the natural stone of the site.

Kadir Şişginoğlu's "Göbeklitepe İmgeleri" (Göbeklitepe Images, acrylic on canvas) interprets the fox and the lion in a stylized, graphic composition of transparent layers that, according to the artist, refer to the archaeological strata, with earth colors and the depthless pictorial language of contemporary painting. Semih Büyükkol's "Göbeklitepe" (acrylic on canvas) places the realistically rendered statue known as the "Urfa Man" among numerous wild and frightening animals in blue and purple on a dark ground. The statue has no mouth, which has been interpreted as an expression of the virtue of silence, as a call for silence in a sacred place, or as an attempt to keep the last breath within the body and thus to depict immortality. Meliha Yılmaz's "Ard-ışık gizem/Göbeklitepe'den" (Successive Mystery/From Göbeklitepe, acrylic on canvas) combines the Urfa Man, a stylized T-shaped megalith and animal symbols such as the vulture, fox, snakes and cranes in a layered composition of soft color transitions, with stylized figures outlined in dark contours.

Conclusion

The study concludes that the stylized animal symbols on the T-shaped megaliths of Göbeklitepe carry terminological, archaeological and mythological meanings and that a considerable proportion of them have frightening, wild and protective meanings and appearances. The mystery of these symbols has inspired contemporary artists. In the five works examined, the artists interpreted the characteristic features of the predatory and poisonous animal reliefs on the megaliths in a realistic or abstracting manner, on the basis of close observation and with aesthetic concern. Although the artists interpreted similar megaliths and animal symbols, their works display different stylistic features achieved through the technical and plastic means of the present day. Moreover, the works remain bound to the natural colors of the archaeological site and its stones while producing strong effects through contrast. Accordingly, the article holds that these paintings will constitute concrete evidence for the transmission of the cultural heritage of Göbeklitepe, as reflected in contemporary art, to future generations.

Animal Depictions from Göbeklitepe in Contemporary Turkish Painting

Şahin, Selma

ABSTRACT

This study examines the meanings of the animal reliefs and figures on the T-shaped megaliths of Göbeklitepe and their plastic effects in the works of contemporary artists. Göbeklitepe, considered the zero point of history and dating back approximately 12,000 years, is an important cultural heritage that retains its mystery. The site is unique for its grand temple architecture, symbolic and stylized animal and human reliefs on the T-shaped megaliths/stelae, and circular settlement pattern. Throughout the history of Turkish painting, artists have drawn on the geography they live in and its rich cultural heritage, and contemporary artists have likewise been influenced by the mystery of Göbeklitepe. The study aims to examine the meanings of Göbeklitepe's animal symbols and to analyze how contemporary artists interpret them. This research is a descriptive study in a qualitative survey model. It examines works produced by artists who participated in the "Göbeklitepe in Contemporary Art" Project, supported by the Ministry of Culture and Tourism in 2022. Five works interpreting Göbeklitepe animal reliefs and figures were selected. The sample group consists of İlham Enveroğlu, Şükran Pekmezci, Kadir Şişginoğlu, Semih Büyükkol, and Meliha Yılmaz.

The findings show that the predatory and poisonous animals adorning the Göbeklitepe megaliths carry terminological and mythological meanings. The artists, in accordance with their keen observations and

characteristic narrative skills, interpreted these symbols and figures with aesthetic concern, either realistically or abstractly. These works will constitute concrete data for the transmission of Göbeklitepe's cultural heritage in contemporary art to future generations.

Keywords: Göbeklitepe, Göbeklitepe Animal Depictions, Contemporary Turkish Painting